

Н. О. Волошко,

к. е. н., доцент кафедри економіки та управління національним господарством,
Дніпровський національний університет імені О. Гончара, м. Дніпро

ORCID ID: 0000-0002-3384-140X

І. Г. Курінна,

старший викладач кафедри економіки, підприємництва та управління підприємствами,
Дніпровський національний університет імені О. Гончара, м. Дніпро

ORCID ID: 0000-0003-3872-7283

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.23.24

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ: КОНЦЕПЦІЯ БАГАТОФАКТОРНОЇ МОДЕЛІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

N. Voloshko,

Ph.D, associate professor, department of economics and management of national economy,
National University Oles Honchar, Dnipro

I. Kurinna,

Senior lecturer in the department of economics, entrepreneurship and enterprise management,
National University Oles Honchar, Dnipro

INTERNATIONAL ECONOMIC INTEGRATION: THE CONCEPT OF A MULTIFACTOR MODEL OF FORMATION AND DEVELOPMENT

У статті надано характеристику передумов становлення, функціонування та розвитку світової глобалізації економіки з її впливом на національні системи господарювання. Виявлена оцінка позитивних і негативних наслідків глобалізації для світової спільноти. Проведено аналіз значимості процесів глобалізації, яка спонукає істотне збільшення інтенсивності економічної взаємодії між країнами, і тим самим розвитку інтеграції у формуванні ланцюжка доданої вартості. Наводяться базові принципи формування елементного складу чинників соціально-економічного розвитку національних систем на основі моделі відтворення світової економіки. Розглянуто реалістичність глобалізації як певну основоположну тенденцію світової економіки з точки зору об'єктивності такого феномену на предмет новизни, універсальності та позитиву сучасного економічного розвитку під призмою багатофакторної моделі міжнародних глобалізаційних процесів, які інтегрують її компоненти в систему взаємопов'язаних функціональних груп.

The article reveals the prerequisites for the formation, functioning and directions of development of globalization of the economy with its impact on national economic systems. It is established that the process of convergence of national economies of certain countries into a single world economic system, is motivated by objective factors, the main ones being market maturity and stability of countries in their economic development, conjectural attachment of the participating countries to international markets, economic and scientific and technical development. The positive and negative impact of globalization on the world community is assessed, where the openness of the world economy is a positive aspect and the growing interdependence of national economies is negative. The importance of globalization processes is analyzed, which leads to a significant increase in the intensity of economic interaction between countries and, consequently, to the development of integration in the formation of added value. This will lead to the development of national trade agreements in the direction of the formation of interstate economic spaces and, in fact, of the common markets, which

are best suited to the interests of their global integration. The basic principles of formation of elemental composition of factors of socio-economic development of national systems based on the model of reproduction of the world economy are given. The realism of globalization is regarded as a certain fundamental tendency of the world economy in terms of objectivity of such phenomenon for novelty, universality and positive economic development under the prism of a multifactor model of international globalization processes that integrate its components into the system of interconnected functional groups. It is determined that the principle of system modeling will help to optimize the analysis of development and functioning of certain complex national economic systems that globalize the world economy, focusing their specific manifestations and directions of influence on the development of economic space and solving many questions, even of a fundamental nature between the countries participating in globalization.

Ключові слова: інтеграція, глобалізація, національна економіка, міжнародна економіка, багатofакторна модель, суспільство, ринок товарів та послуг.

Key words: integration, globalization, national economy, international economy, multifactor model, society, market of goods and services.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Однією з особливостей розвитку сучасного світу є швидко прогресуюча глобалізація, яку неможливо зупинити. Процеси глобалізації проявляються у найрізноманітніших аспектах нашого життя, починаючи від економіки і політики, і закінчуючи культурою та впливом навколишнього середовища. За останні десятиліття економічний вимір глобалізації включає в себе зростання міждержавних потоків товарів і послуг, капіталу та інформації, а також зростаючу мобільність трудових ресурсів в міжнародному масштабі. Водночас глобалізація виступає складним, внутрішньо суперечливим процесом, який містить як позитивний, так і негативний аспект. З однієї сторони, відкриваються нові можливості економічного розвитку країн, з іншої — загострюються наявні або породжуються нові проблеми, як певні виклики загального характеру, пов'язані з появою будь-яких нових факторів у світовому розвитку, що ставлять під сумнів можливість нормального функціонування механізмів відтворення суспільного життя, стабільність системи міжнародних відносин, стійкість світової економіки і т.д. Тому під призвою сучасного розвитку глобалізаційних процесів, актуального значення набуває підхід до проведення аналізу і прогнозного розвитку національних економік на основі моделювання світової глобалізації економіки як сукупності взаємопов'язаних чинників відтворення суспільного розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Невпинний поступ світової глобалізації набуває все більших масштабів і поглинає всі сфери суспільного життя які становлять характерні риси соціально-економічного розвитку сьогодення будь-якої країни світу. Це спонукає до зростаючої уваги великої плеяди зарубіжних та вітчизняних науковців щодо обґрунтування феномену глобалізації та висвітлення її у своїх працях в акценті міжнародних та національних інтересів. Серед них необхідно зазначити дослідження Б. Баласа, Ю. Борко, О. Буторіна, Дж. Вайнера, П. Петрі, А.С. Гальчинського, Ф. Рута, М. Сторпера, Ю. Шишкова, О. Білоруса, В. Будкіна, І. Бураковського, Д. Лук'яненка, Ю. Пахомова, В. Сіденка, А. Філіпенка та багато інших.

У своїх наукових роботах авторами приділено значну увагу вивченню світового глобалізаційного процесу та наслідків його впливу як на світову економіку, так і на національну зокрема. Проте, не припиняючи значення таких публікацій, необхідним постає окреслення кола питань, які спонукають до виявлення узагальнюючих характеристик світової глобалізації в ракурсах своєрідної моделі її становлення та функціонування.

МЕТОЮ СТАТТІ

Метою статті є аналіз тенденцій виникнення та становлення процесів глобалізації світової економіки на основі багатofакторної моделі її виміру.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

"Інтеграція" (integratio) — латиномовний термін, означає "відновлення" [1]. Проте в нинішніх умовах словосполучення "міжнародна економічна інтеграція" набуває собою багатогранність і широту саме в економічній природі свого тлумачення. Це і як процес зближення та взамоприспособлення, так і поступове зближення національних економік певних країн в єдину світову господарську систему. Цьому процесу спонукають об'єктивні чинники, основними серед них є ринкова зрілість і сталість країн за своїм економічним розвитком, кон'юнктура прив'язаність країн-учасників до світового і регіонального ринку, наявна спільність проблем соціально-економічного і науково-технічного розвитку та ін.

На сьогодні тема глобалізації економічного простору перебуває в центрі уваги вітчизняної і світової економічної спільноти. Розгорнута дискусія цього явища відрізняється надзвичайною широтою свого діапазону і водночас полярністю суджень щодо концептуальної сутності, витоків, проявів, наслідків та перспектив глобалізаційних процесів. Хоча проблема глобалізації і стала предметом широкого обговорення за останні три десятиліття, а термін "глобалізація" утвердився в міжнародному лексиконі на початку 1990-х років, саму цю проблему навряд чи можна вважати новою. Так, якщо під глобалізацією в широкому сенсі розуміти процес економічного зближення країн та формування ними

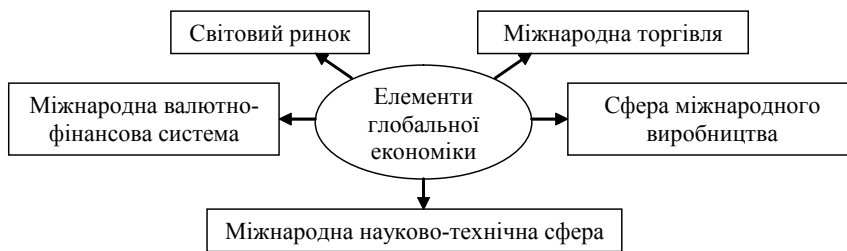

Рис. 1. Елементи глобальної економіки

єдиного світового економічного простору, то можна стверджувати, що глобалізація відбувалася протягом всієї історії існування людського суспільства, і це був не постійний стійкий процес.

Зокрема за цей час відбувалось посилення взаємозалежності національних економік, а саме: розвивалися міжнародний поділ праці та зовнішня торгівля, поступово формувалася і міжнародна кооперація виробництва [2]. Тому ці процеси необхідно правильно назвати інтернаціоналізацією господарського життя, тобто той процес, який внутрішньо властивий розвитку ринкової економіки. Проте за нинішніх умов спостерігається не тільки інша динаміка розвитку, а й нова якість цього процесу, де інтеграція в рамках міжнародної економіки спонукає зближенню і взаємоприспосовуванню національних економік з їх включенням в єдину інтернаціональну спільноту відтворювального процесу. В якості чого, сформовані численні інтеграційні угруповання в часовому лагу ліквідували перепони з руху товарів, послуг, капіталу, робочої сили між країнами, утворили єдиний ринок та уніфікували економічну політику. По суті, відбулося і відбувається стирання національних кордонів, і створюються цілісні регіональні комплекси із загальними національними та міждержавними органами управління.

Реалістичність глобалізації можна розглядати як певну основоположну тенденцію, чи певний результат розвитку світової економіки, з точки зору об'єктивності такого феномену на предмет новизни, універсальності та позитиву сучасного економічного розвитку.

Позитивним моментом глобалізації є відкритість світової економіки, як один з ключових чинників прискореного економічного зростання певної країни, що пояснюється дією багатьох факторів, серед яких:

- поглиблення міжнародного поділу праці та спеціалізації виробництва щодо більш ефективного використання ресурсного потенціалу;

- використання ефекту економії в масштабах організації крупносерійного виробництва орієнтованого на весь світовий ринок;

- посилення конкурентної боротьби як стимулятор підвищення ефективності виробництва на основі впровадження і поширення нових технологій;

- розширення фінансової бази для здійснення інвестицій шляхом формування світового фінансового ринку і зростання міжнародної мобільності капіталів.

Сучасні глобалізаційні процеси розгортаються з різним ступенем інтенсивності в різних регіонах світу і між різними групами країн. Найбільш активно в ці процеси залучено промислово розвинені країни і "нові індустріальні країни", які отримують основний вигравш від глобалізації [3]. Проте багато країн, що розвиваються,

утворюють переферії світового господарства, користуються благами глобалізації в набагато меншому ступені, що призводить до їх прогресуючого відставання від розвинених країн. Для таких країн актуальним стає проведення адекватної соціальної політики, здійснення фінансового контролю і регулювання з боку держави, а також поліпшення міжнародної координації

економічної політики з метою пом'якшення негативних наслідків глобалізації та використання тих можливостей, які вона представляє для прискорення свого економічного розвитку.

Практично кожен проект інтегрування формувалася в унікальних умовах і переслідував різні цілі як економічного, так і політичного характеру, що має для більшості країн тривалу історію. Найважливішою умовою в реалізації даного підходу є політична мотивація учасників інтеграційного процесу до створення спільного ринку і готовність до передачі частини свого суверенітету на наднаціональний рівень. Це передбачає наявність зрілої державності, єдності геополітичних і гео-економічних стратегій, спільності культурної ідентичності, формування ефективного механізму прийняття спільних рішень і нівелювання певних протиріч між країнами. Але навіть у разі виконання таких умов, межі інтеграції у відносній мірі залишаються нестабільними, що цілком виправдано в сучасному мінливому світі з повнотою відображення об'єктивних передумов їх виникнення.

Водночас розвиток процесів глобалізації спонукало істотне збільшення інтенсивності економічної взаємодії між країнами, і тим самим розвитку інтеграції. Прикладом цьому є виробники товарів і послуг різної локалізації, які беруть участь у формуванні ланцюжка доданої вартості, тоді як близько "...80% світової торгівлі товарами припадає на внутрішню фірмову торгівлю транс національними компаніями" [4]. Загострення конкуренції за включення до ланцюжка доданої вартості і супутній цьому процесу надходження інвестицій, призвели до еволюції національних торговельних угод у напрямі формування міждержавних економічних просторів, а фактично загальних ринків, які найкраще відповідають інтересам світової інтеграції і забезпечують ефективне функціонування глобальних ланцюжків збільшення вартості.

Звідси формування складної системи преференцій в різних сферах, характерних для світової економічної інтеграції, був продуктований вимогами сучасного світового господарства, що функціонує в умовах найвищого рівня розвитку міжгалузевої та внутрішньогалузевої кооперації між країнами.

Загалом можна стверджувати, глобалізація охопила всі регіони і сектори світового господарства, принципово змінила співвідношення між зовнішніми і внутрішніми факторами розвитку національних господарств на користь перших. Тому жодна держава не в змозі раціонально формувати і реалізовувати економічну стратегію свого розвитку, не враховуючи процеси які відбуваються у світовому господарстві. Водночас особливого значення набуває аналіз і прогнозування чинників

соціально-економічного розвитку національних систем на основі моделей відтворення світової економіки [5].

У виконанні такого аналітичного процесу використовують стандартний поділ глобальної економіки за її складовими елементами (рис. 1).

Проте головною перешкодою на шляху до адекватного осмислення і ефективного аналізу процесів глобалізації світової економіки, є багатовимірність цієї категорії. Звідси її суперечливість і полемічність при наданні вичерпного і об'єктивного визначення, яке б всебічно охопило всі її багатогранні аспекти з позиції дослідників, навряд чи можливо. В цьому контексті таке явище розглядається як процес "...формування органічно цілісного, взаємопов'язаного і взаємозалежного всесвітнього господарства" [6], де "...національний рівень організації економічного життя доповнюється загальносвітовим (глобальним)" [7]. Це "...одночасно суть і досягнута вища стадія інтернаціоналізації господарського життя", тобто "...сформований феномен, і триваючий процес" [8], або "...нова, сучасна стадія розвитку капіталізму, що виникла і еволюціонує на сучасному етапі розвитку продуктивних сил" [9]. Водночас остання теза набуває свого розширеного значення і звучить як "...нова капіталістична економіка з її знаннями та інформаційними технологіями, що організована через мережеву структуру менеджменту, виробництво і розподіл, а не окремі фірми, є головними джерелами зростання продуктивності та конкурентоспроможності — вона є глобальною" [10].

З контексту наведених думок цілком розумно буде уявити глобалізацію як певну сукупність, або навіть систему процесів та явищ, об'єктивно властивих розвитку світової економіки нині. У зв'язку з цим, і на підставі дослідження широкого кола вітчизняної і зарубіжної літератури, присвяченої проблемам глобалістики, пропонується певна багатофакторна модель глобалізації світової економіки (рис. 2).

Модель інтегрує деякі аспекти (компоненти) глобалізації в систему взаємопов'язаних функціональних груп, а саме:

- фактори: передумови або факторні умови розвитку глобалізаційних процесів;
- механізми: "активні" і системоутворюючі, організаційні компоненти глобалізації, які, з однієї сторони залежні від факторного впливу, а з іншої — самі надають детермінаційний вплив на розвиток всієї системи;
- напрям: у рамках зворотного зв'язку відображає окремий вектор розвитку глобалізації, але у взаємодії з її факторами і механізмами;
- наслідки: мають результуючий характер з одночасною демонстрацією деяких проміжних підсумків, як

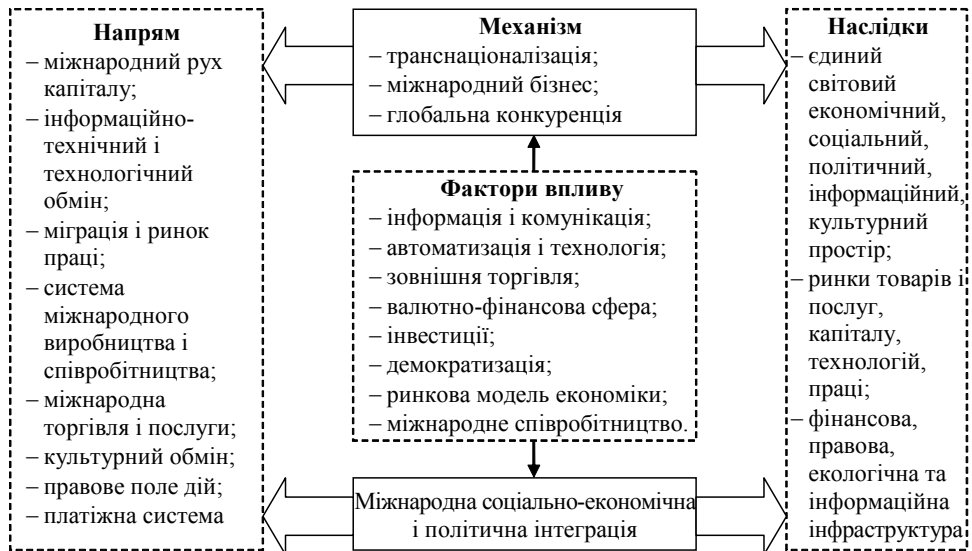

Рис. 2. Багатофакторна модель глобалізації світової економіки

цілових орієнтирів розвитку глобалізації, що виступають не статичними елементами або завершеними процесами, а розвиваються разом з іншими компонентами сукупності.

Системну основу моделі можна коротко охарактеризувати наступним чином. В умовах і під впливом науково-технічного прогресу, лібералізації і соціально-політичної однорідності світового співтовариства, сучасна система світової економіки істотно модифікується в рамках механізмів транснаціоналізації та інтеграції, переважно шляхом посилення конвергенції національного і наднаціонального рівнів господарювання, і передусім через поглиблення інтернаціоналізації руху факторів виробництва, самого виробництва і сфери обміну його результатами.

Зрозуміло, виокремлення, групування і систематизація компонентів моделі носить досить умовний характер: по-перше, це відсутність єдності думок з питань сутності глобалізації, а значить і співвіднесення з нею тих чи інших процесів і явищ; по-друге, зазначені складові самі собою представляють досить складні і мультикомпонентні категорії — високий ступінь взаємообумовленості через об'єктивні труднощі змістовного визначення їх меж та встановлення функціональних взаємозв'язків між ними. Також необхідно зазначити, пропонується підхід не направлений на виявлення глибинних передумов виникнення і розвитку глобалізаційних процесів, так само як і на стратегічний аналіз їх наслідків, які підпадали під низку фундаментальних досліджень. Але одночасно модель дозволяє розглянути глобалізацію в більш доступній для розуміння і сприйняття формі, що надає можливість конкретизувати широту концепції глобалізації в рамках сукупної достатності висвітлених в економічній літературі процесів і явищ. Крім того, такий підхід дозволяє підвищити рівень ефективності аналізу в проведенні цього феномена з точки зору його системності, скомпонованості і аргументованості щодо впорядкування основного ефекту і напрямку впливу глобалізації, підвищивши тим самим адекватність оцінки її наслідків.

Отже, принцип системного моделювання сприятиме оптимізації в проведенні аналізу розвитку і функціо-

нування окремих комплексних національних економічних систем, які глобалізують світове господарство щодо зосередження конкретних їх проявів і напрямів впливу на розвиток економічного простору, де останній має не відворотний спосіб руху вперед при збереженні багатьох невирішених питань, навіть принципового характеру між країнами-учасниками глобалізації. В найбільш загальному вигляді мета економічного простору — створення однорідного правового середовища, яке сприяє поглибленню економічного і науково-технічної взаємодії сторін, виникнення нових можливостей для економічних суб'єктів стійкого зростання і підвищення їх конкурентоспроможності у світовій економіці.

У цьому випадку формування економічного простору здійснюється на основі загальних або сумісних правил і систем регулювання, і реалізується шляхом уніфікації або гармонізації національного законодавства у сфері взаємних інтересів з усунення всіх тарифних і нетарифних перешкод взаємної торгівлі, заснування та діяльності компаній, включаючи рух капіталу, а також формування просторових аспектів пересування робочої сили, захисту інтелектуальної власності та ін. Це обумовлено багатоплановим впливом глобалізації на світову економіку, торгівлю і торгову політику, що веде до повсюдного посилення конкуренції, різношвидкісного розвитку країн світового господарства, швидких змін в структурі національних економік у рамках міжнародної спеціалізації та широкої диверсифікації їх інтересів на глобальному ринку.

Загалом глобалізацію світової економіки можна охарактеризувати як посилення взаємозалежності національних економік, взаємовпливу і взаємопереплетіння різних сфер і процесів у світовому господарстві.

ВИСНОВКИ

Новітньою формою суспільного розвитку системи світоустрою, яка направлена на певну трансформацію міжнародної економіки, є глобальна інтеграція. В результаті чого, національні економіки країн-учасників є глобальною єдністю, що створює новий напрям світового розвитку, в межах якого формується система зв'язків геополітичного простору на основі паритетного розподілу політичного, соціально-економічного, науково-технічного та культурного їх потенціалу. Глобалізація є об'єктивним і незворотним процесом, який розвивається у відповідності з чітко визначеними закономірностями. Закономірності, інтерпретація яких покладена в основу формування певної багатофакторної моделі — процес досягнення послідовних стадій міжнародної інтеграції стосовно товаропотоків, послуг, капіталу, робочої сили та ін., що в кінцевому результаті об'єднує учасників інтеграції тією метою, яка відповідає специфіці їх розвитку. Постадійні етапи моделі надають уявлення про інтеграційні процеси з умовами і взаємозв'язком їх переходу до наступної стадії та визначенням вектору розвитку в межах інтеграційних процесів світової економіки.

Література:

1. Вікіпедія "Інтеграція". URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 01 листопада 2019).
2. Місяць Т.В. Оцінка ефективності економічного співробітництва між країнами на сучасному етапі світо-

вого розвитку / Т.В. Місяць // Вісник ЖДТУ. — 2010. — № 2. — С. 266—270.

3. Гальчинський А.С. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань: [Монографія] / А.С. Гальчинський. — К.: Либідь, 2013. — 472 с.

4. Левківський В.М. Теоретичні засади формування та розвитку міжнародної економічної інтеграції / В.М. Левківський, В.Г. Антоненко // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. — 2018. — № 7. — С. 120—124.

5. Белозубенко В.С. Моделирование интеграционных процессов на уровне регионов мира / В.С. Белозубенко, А.С. Усова // Наукові праці ДонНТУ. — 2004. — № 87. — С. 194—198.

6. Онгоро Т.Н. Международная экономическая интеграция: эволюция и границы понятия / Т.Н. Онгоро // Проблемы современной экономики. — 2008. — № 3 (27). — С. 45—52.

7. Либман А. Направления и перспективы развития политико-экономических исследований / А. Либман // Вопросы экономики. — 2007. — № 1. — С. 35—45.

8. Robson P. The economic of international integration / Robson P. — London: Allen and Unwin, 1987. — 458 p.

9. Balassa B. The theory of economic integration / Balassa B. — Illinois: Richard D. Irwin, 1961. — 342 p.

10. Долгов С.И. Глобализм как высшая стадия капитализма / С.И. Долгов // Российский внешнеэкономический вестник. — 2006. — № 1. — С. 4—8.

References:

1. Wikipedia (2019), "Integration", available at: <http://uk.wikipedia.org/wiki> (Accessed 01 November 2019).
2. Misyats, T.V. (2010), "Assessment of the effectiveness of economic cooperation between the countries at the current stage of world development", Visnyk ZhDTU, vol. 2, pp. 266—270.
3. Galchinsky, A.S. (2013), Politychna nooeconomika: nachala onovlenoi paradyhmy ekonomichnykh znan' [Political nooeconomics: the beginnings of an updated paradigm of economic knowledge], Lybid', Kyiv, Ukraine.
4. Levkovsky, V.M. and Antonenko, V.G. (2018), "Theoretical bases of formation and development of international economic integration", Naukovyj visnyk Chernihiv's'koho derzhavnoho instytutu ekonomiky i upravlinnia, vol. 7, pp. 120—124.
5. Belozubenko, V.S. and Usova, A.S. (2014), "Modeling of integration processes at the level of world regions", Naukovi pratsi DonNTU, vol. 87, pp. 194—198.
6. Ongoro, T.N. (2008), "International economic integration: evolution and the boundaries of the concept", Problemy sovremennoj jekonomiki, vol. 3, no 27, pp. 45—52.
7. Libman, A. (2007), "Directions and prospects for the development of political and economic research", Voprosy jekonomiki, vol. 1, pp. 35—45.
8. Robson, P. (1987), The economic of international integration, Allen and Unwin, London, UK.
9. Balassa, B. (1961), The theory of economic integration, Richard D. Irwin, Illinois, USA.
10. Dolgov, S.I. (2006), "Globalism as the highest stage of capitalism", Rossijskij vneshnejekonomicheskij vestnik, vol. 1, pp. 4—8.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2019 р.